

Periodizace vývoje NATO

Od založení hlavního vojenskopolitického uskupení kapitalistických států, Severoatlantického paktu, uplynulo přes 21 let. V dubnu 1949 podepsalo smlouvu dvanact kapitalistických států Severní Ameriky a západní Evropy. Tím vyvrcholil poválečný rozpad protihitlerovské koalice a zformoval se imperialistický agresivní vojenský blok. Jeho cílem bylo a i po dvaceti letech zůstává ozbrojeným násilím zastavit socialistický vývoj v evropských státech a obnovit kapitalistické zřízení v zemích střední a východní Evropy. Rozšíření atlantické aliance o další kapitalistické státy, zejména v r. 1955 o Německou spolkovou republiku, remilitarizace západního Německa a rozvíjející se agresivní plány tohoto bloku vyvolaly v socialistických zemích jednoznačnou reakci — uskutečnit společná obranná opatření proti hrozbám imperialistické agrese. 14. května 1955 uzavřelo osm evropských socialistických států ve Varšavě smlouvu o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci, na jejímž základě vznikla politická a vojenská organizace evropských socialistických států.

Dvacetiletá existence Severoatlantického paktu představuje historické období sice krátké, avšak nikoli přímočaré. V historii NATO se odráží velmi zřetelně vojenskopolitický vývoj hlavních imperialistických států na sklonku čtyřicátých, v padesátých a v šedesátých letech. Za měnícího se poměru sil mezi oběma sociálně politickými světovými systémy ve prospěch socialismu, mezi státy atlantické aliance ve prospěch západoevropských členů zejména v ekonomické oblasti, za měnící se vojenskotechnické základny na obou stranách vyvíjejí se vojenskostrategické názory a z nich vycházející vojenské doktríny států NATO. Vzhledem k hegemonnímu postavení hlavní imperialistické velmoci, Spojených států amerických, v Severoatlantickém paktu dochází vždy nedlouho po změnách v americké oficiální strategické koncepci k revizím strategie a z toho vyplývajícího vojenského plánování uvnitř NATO. K oficiálnímu přijetí nové strategie řídícími orgány paktu docházelo někdy z různých důvodů značně opožděně, třebaže v praktické činnosti spojeneckých sil se změňná doktrína uplatňovala již několik let.

Podle změn ve vojenské strategii, z nichž vycházely operační plány velení NATO, na základě výstavby a přípravy ozbrojených sil členských států paktu můžeme historii NATO dělit na několik období, která se od sebe dosti výrazně liší.

Ve svém článku se chci zabývat periodizací vývoje NATO, která má význam

nejen pro vojenské historiky a teoretiky, nýbrž může pomoci důstojníkům vyšších štábů orientovat se v krátké, avšak dosti složité historii vojenské koalice možného protivníka.

V úvodu shrnu dělení vývoje Severoatlantického paktu, jak se s ním setkáváme v pracích o NATO u některých našich a zahraničních autorů. Vzhledem k tomu, že jde o práce starší, všimají si vývoje zhruba do poloviny šedesátých let. V publikaci „**Dokumenty k vojenské politice hlavních imperialistických států 1945 až 1963**“) dělí autoři vývoj NATO v tomto období na tři etapy:

1. 1945 — 1953 (V NATO se uplatňuje doktrína globální války v Evropě s hlavní úlohou konvenčních sil evropských zemí paktu.)

2. 1953 — 1957 (V NATO se uplatňuje doktrína hromadné odvet, v Evropě s hlavní úlohou amerických strategických jaderných sil a s pomocnou úlohou konvenčních sil)

3. 1957 — 1962 (V důsledku změny strategického postavení USA dochází k přechodu na doktrínu odstupňovaného odstrašování.)

Z knihy O. Mahlera „**Poměr sil a strategie Západu**“²⁾ můžeme usuzovat o dělení historie NATO do tří period:

1. první polovina padesátých let — do přijetí strategické koncepce hromadné odvet;

2. druhá polovina padesátých let — strategie hromadné odvet až do strategické pružné reakce;

3. od začátku šedesátých let — od přijetí strategie pružné reakce v USA.

Ze zahraničních autorů A. Beaufre v knize „**NATO a Evropa**“³⁾ má tuto periodizaci:

1. 1949 — 1953 přímá obrana Evropy,

2. 1954 — 1960 nepřímá obrana Evropy jadernou hrozbou,

3. 1961 — absolutní odstrašení.

H. Kissinger v knize „**The troubled partnership**“⁴⁾ rozeznává rovněž tři období:

1. 1949 — 1952 konvenční obrana Evropy,

¹⁾ Dokumenty k vojenské politice hlavních imperialistických států 1945 — 1963, MZV — VPA KG, Praha 1965

²⁾ O. Mahler: Poměr sil a strategie Západu, Naše vojsko, Praha 1966

³⁾ A. Beaufre: L'OTAN et l'Europe, Calmann-Lévy, Paris 1966

⁴⁾ H. Kissinger: The troubled partnership, New York 1965

2. 1953 — 1960 New Look a Radfordův plán (konvenční síly nestačí na sovětské, je nutné se spolehat na jaderné zbraně, pozemní síly v Evropě plní úkol „nástražného drátu“), v Evropě je myslitelná jen všeobecná jaderná válka.

3. 1961 — Kennedyho strategie pružné reakce, která pokračuje i za Johnsona.

Obdobně dělí historii NATO J. Richardson v knize **Germany and the Atlantic Alliance**⁵⁾.

Polský publicista J. Líder v knize **Historie a doktrína NATO**⁶⁾ rozeznává čtyři období ve vývoji NATO:

1. 1949 — 1950 utváření organizační struktury NATO, první vojenské plány

2. 1950 — 1953 překotné vyzbrojování NATO, růst konvenčních sil „štít“

3. 1954 — 1956 doktrína masové odvet, „meči“ se připisuje rozhodující úloha ve válce, „štít“ je jen „spouštěcím mechanismem“

4. 1957 — 1963 upouští se od doktríny masové odvet, „štít“ se vyzbrojuje jadernými zbraněmi, začíná se hovořit o omezených válkách.

Shrnu-li uvedené názory, většina autorů dělí historii NATO na 3 období. Prvé dělítko je u všech shodné — přijetí doktríny hromadné odvet kolem r. 1953. Druhým dělítkem je u některých autorů změna strategického postavení USA a přechod na doktrínu odstupňovaného odstrašování (kolem r. 1957), u druhých přijetí strategické koncepce pružné reakce za základ americké vojenské doktríny, tj. leta 1960 — 61.

Dříve než se vyjádřím k periodizaci vývoje NATO, uvedu čtyři poznámky k východiskům svého dělení:

— Rozhodující pro periodizaci NATO jsou změny ve vojenské doktríně USA.

— Tyto změny se projevují v NATO s určitým opožděním. Např. v lednu 1954 vyhlásil Dulles doktrínu hromadné odvet a v NATO byla přijata v prosinci 1954. V r. 1961 byla přijata v USA doktrína pružné reakce, v NATO se začíná prakticky uplatňovat od roku 1962.

— Za dělítku jednotlivých period vývoje NATO nelze brát oficiální přijetí nových doktrín, nýbrž její praktické uplatňování, odrážející novou vojenskotechnickou a vojenskostrategickou situaci (např. strate-

⁵⁾ J. Richardson: Germany and the Atlantic Alliance. The Interaction of Strategy and Politics, Harvard University 1966

⁶⁾ J. Líder: Historie a doktrína NATO, Naše vojsko 1964

gie pružné reakce byla v NATO přijata oficiálně až v r. 1967).

— Za dělítko pokládám i významný mezník v dezintegračním procesu v NATO, který se projevil vystoupením Francie z vojenské organizace paktu. Třebaže se nemění strategická koncepce paktu, tj. jde o dělítko nižšího řádu než předešlé, dochází ke značným změnám (vystoupení Francie umožňuje oficiálně přijmout stra-

tegií pružné reakce, řídící politické a vojenské orgány NATO a další vojenská zařízení se musí stěhovat z Francie, je třeba přepracovat operační plány pro variantu případné neúčasti Francie ve válce aj.), takže můžeme právem hovořit o dalším období v historii NATO.

Dosavadní historii Severoatlantického paktu dělím tedy na 4 období: 1949 — 1954, 1955 — 1961, 1962 — 1966, od 1967.

1. období (1949 — 1954)

Po podepsání smlouvy NATO 4. 4. 1949 se úsilí vedoucích politických a vojenských představitelů členských států paktu soustřeďuje na vytvoření integrovaných řídicích orgánů, na formulování vojenské strategie NATO a na výstavbu spojeneckých sil.

Ještě do konce r. 1949 se organizují vedle rady NATO, jako nejvyššího spojeneckého orgánu, Výbor obrany (ministři obrany členských států), Vojenský výbor (náčelníci generálních štábů členských států), Stálá skupina (vojenští představitelé USA, VB a Francie jako výkonný orgán Vojenského výboru), Regionální strategické skupiny, Výbor pro hospodářské a finanční zabezpečení obrany, Výbor pro vojenskou výrobu a další.

Vojenská strategie NATO vyplývá z vojenské doktríny USA. Odráží její neujasněnost, která pramení z rozpornosti názorů zastánců modernizované mobilizační strategie a zastánců letecké jaderné války. Vytyčuje strategický princip „štitu a meče“, v němž počítá s pomocnou úlohou konvenčních sil a s hlavní úlohou strategického letectva USA, vyzbrojeného jadernými pumami — ve skutečnosti však usiluje o výstavbu masových konvenčních sil evropských zemí paktu. Američané počítají, pokud jde o operace na středo-evropském válčišti, s periferijní strategií (ústup až po Rýn). Jaderné zbraně mají hrát úlohu deterentu a s jejich použitím vážně nepočítají (to se ukázalo za války v Koreji). Vytyčení přední strategie je spíše psychologickým aktem vůči spojencům a argumentem pro znovuvyzbrojení západního Německa. Výstavba spojeneckých sil se má uskutečňovat podle zásady „vyvá-

žených integrovaných ozbrojených sil“. Zatímco Spojené státy americké a Velká Británie mají vyčleňovat pro NATO především vojenské letectvo a námořnictvo, evropské kontinentální státy paktu se mají soustředit na budování pozemních sil.

Koncem r. 1952 a během r. 1953 se původní představy o spojenecké doktríně NATO postupně mění. Vývoj mezinárodní situace a vnitřní ekonomické důvody vyvolávají odpor evropských států proti plánované výstavbě tolika divizí (podle usnesení v Lisabonu z února 1952 měly státy NATO postavit během 3 let 96 pohotových a záložních divizí) a plány výstavby se postupně snižují. V r. 1953 přijímá americká vláda tzv. program New Look, znamenající zaostrění forem a prostředků zahraniční politiky USA, a v souladu s tím se Rada národní bezpečnosti USA usnází na zásadách, vyhlášených v lednu 1954 Dullesem a známých jako doktrína hromadné odvety. Jde o dlouhodobější, hospodářsky únosnější strategii, spočívající na co nejvěrohodnějším zastrašování nejzazšími jadernými riziky. Předpokladem této strategie byla převaha USA nad SSSR v jaderných zbraních, v kvalitě a kvalitě nosičů, nadvláda na mořích, nezranitelnost amerického území v případě války.

V prosinci 1954 přijaly řídicí orgány Severoatlantického paktu rozhodnutí, že základem plánů NATO bude použití jaderných zbraní v každém konfliktu se socialistickými státy, protože vyrovnat poměr sil v konvenčních silách považovaly za neúnosné. To znamenalo praktické přijetí doktríny hromadné odvety v NATO. Tím končí 1. etapa ve vývoji NATO.

2. období (1955 — 1961)

Období doktríny hromadné odvety znamená tedy pro NATO orientaci na všeobecnou jadernou válku v Evropě. Hlavní úlohu hrají jaderné zbraně, konvenční síly mají plnit jen podřadnou roli a jejich početnost tudíž nemá význam. Představa

velení NATO o válce ve střední Evropě je tato: válka začne „jadernou výměnou“, pozemní síly NATO v prvních dnech války ustoupí do hloubky území NSR, nikoli však až na Rýn, bude následovat protiútok vojsk Severoatlantického paktu, který se

rozvine ve všeobecný útok na území socialistických států.

Začátek tohoto období je spojen se zahájením výstavby západoněmecké armády, která se měla stát nejpočetnější složkou spojeneckých sil NATO ve střední Evropě a podle představ Američanů měla umožnit později odsun většiny sil USA, rozmístěných v Evropě, do Spojených států.

Od r. 1956 se síly „štitu“ začínají vy-
zbrojovat nosiči jaderných zbraní. Postupná nuklearizace „štitu“ zvyšuje jeho úlohu pro útočné operace a má postupně rozšířit deterrent ze strategického na operačně taktický stupeň.

Kolem r. 1957 se zásadně mění strategické postavení USA. Sovětský svaz likvidoval americký monopol nezranitelnos-

ti teritoria. Tím se snížila věrohodnost použití strategických jaderných zbraní USA a oslabila důvěra spojenců v záruky Spojených států. V NATO se začínají objevovat dezintegrační tendence a sílí požadavky evropských spojenců na strategické spolurozhodování spolu s americkou vládou.

Vývoj poměru vojenských sil ve prospěch socialistických států a v důsledku toho neúčinnost dosavadní strategické koncepce pro realizaci imperialistických cílů Západu posiluje v USA postavení kritiků strategie hromadné odvety. Výstavba amerických ozbrojených sil se orientuje na rakety a po oficiální linii se začíná přehodnocovat dosud platná vojenská doktrína. Tento proces se dovršuje zvolením Kennedyho prezidentem Spojených států. Končí 2. etapa ve vývoji NATO.

3. období (1962 — 1966)

Kennedyho vláda přijímá strategickou koncepci odstupňovaného deterrentu, známější ještě pod názvem pružná reakce. Tato strategie měla rozšířit spektrum použitelnosti prostředků ozbrojeného násilí ke splnění politických cílů. Vedením omezených válek či pouhou hrozbou použití ozbrojených sil s nedozírnými následky mají imperialistické státy dosahovat dílčích cílů politiky bez nadměrného rizika vlastního zničení. Podmínkou uplatňování takové strategie je stálá a pro protivníka přesvědčivá připravenost k vedení všech válek.

V NATO byla strategie pružné reakce přijata oficiálně sice až v r. 1967, avšak prakticky se prosazovala již od r. 1962. Projevila se v tlaku americké vlády vůči evropským spojencům, aby se orientovali na výstavbu konvenčních sil, dále ve snaze USA centralizovat jaderné síly a rozhodování o nich ve svých rukou a zabránit budování nezávislých prostředků jaderného napadení v jiných státech NATO.

Válka v Evropě má být podle prosazovaných amerických představ vedena konvenčními zbraněmi co nejdéle a k použití taktických jaderných zbraní se má přikročit vzhledem k pravděpodobné eskalaci až v krajním případě.

Evropské státy NATO mají od samého počátku k těmto názorům zásadní výhra-

dy. Souhlasí a dokonce vítají rozšíření deterrentu ze strategického na operační stupeň, avšak vzhledem k poměru konvenčních sil mezi státy NATO a Varšavské smlouvy nevěří v možnost delší konvenční války v Evropě. Kromě toho si nejsou jisti, že Spojené státy budou odhodlány použít by i jen taktických jaderných zbraní např. k zastavení války, k zabránění okupace některých západoevropských zemí apod. Evropské členské státy Severoatlantického paktu proto usilují, aby operačně taktické jaderné zbraně byly na středoevropském válčišti v dostatečném množství k dispozici a aby bylo zabezpečeno spoluvlastnictví a rovnocenná pravomoc při rozhodování o použití těchto zbraní.

Americká vláda na základě těchto požadavků manévruje. Všechny její návrhy sledují zásadní výše uvedené cíle americké jaderné politiky a připouštějí maximálně konzultační právo spojenců.

Rozpory uvnitř NATO v jaderné politice jsou jednou z hlavních příčin prohlubujících se dezintegračních tendencí v Severoatlantickém paktu. Projevily se nejvýrazněji u Francie, která demonstrovala svůj zásadní odpor k vojenské integraci vnitřním svým ozbrojeným sil ze spojenecké vojenské struktury. Končí 3. etapa ve vývoji NATO.

4. období (1967 —

Odchod Francie z vojenské organizace NATO má za následek řadu politických i vojenských komplikací. Pokud jde o vojenskou stránku, vede k organizačním a

dislokačním změnám řídicích orgánů, zasahuje do operačního plánování, operační přípravy, přípravy válčiště, týlových otázek.

Krise je sice poměrně rychle zažehnána, avšak dezintegrační proces v NATO pokračuje a je jen snaha, aby se dále neprohluboval. Členské státy se vyhýbají řešení sporných otázek, hledají se nové impulzy pro činnost NATO (Harmelův plán, návrh USA na řešení problémů moderní civilizace v NATO), využívají všech možných okolností ve vývoji mezinárodních vztahů (mj. i událostí v ČSSR), aby dezintegrační tendence zastavily. Obdobně se to projevuje přímo ve vojenské oblasti. USA již nenaléhají na výstavbu dalších konvenčních sil u evropských spojenců a opouštějí cíl výstavby 30 spojeneckých svazků na středoevropském válečném území. Plánování výstavby spojeneckých sil se mění — je dlouhodobější (pětileté plány místo tříletých), vojenské požadavky se stanoví s ohledem na proveditelnost a společně plánování vychází z návrhů národních vlád. Všeobecně se klade důraz na přípravu záloh.

Koncem r. 1969 přijímají řídící orgány NATO dvě významné směrnice k používání operačně taktických jaderných zbraní: jedna se týká konzultací před rozhodnutím a zasazení těchto zbraní ve válce a druhá způsobu použití. Je to pokus o odstranění nejistot, o překlenutí rozporů mezi státy NATO a výsledek dosavadního tlaku evropských spojenců na USA. Směrnice jsou označeny jako všeobecné a předběžné. To značí, že se budou dále propracovávat. Pro rozhodnutí o použití jaderných zbraní mají být směrodatné politické podmínky a možné vojenské důsledky. Rozhodnutí zůstává v rukou amerického prezidenta, který je však povinen rozhodnutí konzultovat se spojenci, na jejichž území jsou jaderné zbraně rozmístěny a kterým nosiče jaderných zbraní patří. Operačně taktické jaderné zbraně mají ozbrojené síly NATO v omezené válce ve střední Evropě používat po jistou dobu jen proti vojenským cílům na území socialistických států s výjimkou SSSR.

Začátkem sedmdesátých let převládá v řídících orgánech NATO tato představa o nejpravděpodobnějším obrazu války, jestliže by k ní v dohledné době mezi státy NATO a Varšavské smlouvy došlo: Válce by předcházelo určité období zvyšující

cího se mezinárodního napětí, jež by vrcholilo 6 — 10 dní před konfliktem bezprostředními vojenskými přípravami obou stran (tzv. období strategické výstrahy). Ozbrojený konflikt by byl zahájen pouze klasickými zbraněmi. Tato etapa by však netrvala dlouho a konflikt po několika málo dnech by přecházel v omezenou jadernou válku. Nejprve by měl být veden jeden nebo několik demonstračních jaderných úderů v některých odlehklých oblastech jako výstraha velení NATO, že je rozhodnuté pokračovat v jaderné válce. Pokud by v této fázi ozbrojený konflikt neskončil, předpokládá se jeho rychlé vystupňování až po všeobecnou jadernou válku.

Výstavba a příprava ozbrojených sil NATO vychází v podstatě z této hypotézy a je zaměřena na připravenost ke všem formám válečného konfliktu, jednak na zvýšení konvenční kapacity ozbrojených sil, aby případný konflikt mohl být co nejdéle a nejraději až do konce udržen bez používání jaderných zbraní.

V této souvislosti USA vynakládají velké úsilí na posilování všestranné součinnosti francouzské armády se spojeneckými silami NATO s konečným cílem vrátit ozbrojené síly Francie zpět do společné integrované organizace.

Těžko můžeme předvídat vývoj v sedmdesátých letech ve všech podrobnostech. Dnes těžko můžeme určit tak významný mezník ve vývoji NATO, který by ukončil současnou a začal další etapu. Spíše předpokládám, že toto období, podle mé periodizace čtvrté, bude trvat ve srovnání s předešlými mnohem déle, neboť strategická koncepce pružné reakce je perspektivní, i když může v dílčích otázkách doznat změn.

Zkoumat vývoj poválečných vojensko-politických vztahů ve světě, zejména v Evropě, je nemyslitelné, aniž bychom věnovali důkladnou pozornost historii Severoatlantického paktu. Tento článek o možném dělení vývoje NATO na jednotlivé období a o jejichch heslovitěm obsahu chce přispět k systematictějšímu studiu této otázky, která má pro nás vojáky nesporný význam.